

ABD/İsrail–İran Savaş ve Ateşkes Dinamiklerinin Körfez Ülkelerine Yansımaları: Riskler ve Stratejik Yönelimler

İsrail ve ABD'nin İran'a yönelik yaklaşık kırk gün süren hava saldırıları, taraflardan hiçbirinin mutlak bir üstünlük sağlamasına yol açmamıştır. İran, aldığı askerî ve sivil kayıplara rağmen uzun menzilli füzeler, düşük maliyetli İHA sistemleri, bölgedeki enerji altyapılarına yönelik tehditler ve Hürmüz Boğazı üzerindeki baskı gibi asimetrik araçlarla denge kurarak ateşkese giden süreci tetiklemiştir. Pakistan'ın arabuluculuğunda ABD ile İran arasında on yılı aşkın sürenin ardından doğrudan müzakereler gerçekleşmiş, ancak taraflar arasındaki görüş ayrılıkları nedeniyle somut bir anlaşmaya ulaşılamamıştır.

Bundan sonra ne olacağı belirsizliğini korurken, son bir buçuk aylık çatışmalar yalnızca bu krize dair değil, aynı zamanda modern savaşın doğasına ilişkin önemli dersler de ortaya koymuştur. Aynı zamanda İran'ın komşuları olan Körfez ülkeleri (Kuveyt, Bahreyn, Katar, BAE ve Suudi Arabistan) açısından son derece karmaşık ve maliyetli bir tablo ortaya çıkmıştır. Söz konusu ülkeler resmî olarak çatışmaya dâhil olmamakla birlikte, ekonomik, güvenlik ve altyapısal açıdan en fazla etkilenen aktörler arasında yer almıştır.

Savaş boyunca Körfez ülkeleri çatışmanın dışında kalma politikası izlemiş; topraklarının İran'a yönelik saldırılar için kullanılmasına mesafeli durmuş ve Tahran ile iletişim kanallarını açık tutmaya çalışmıştır. Ayrıca Suudi Arabistan, Türkiye ve Mısır ile birlikte Pakistan'ın arabuluculuk girişimlerine destek vermiştir. Bununla birlikte Körfez ülkelerinin savaş ve ateşkese yönelik tutumları homojen olmamıştır. Katar, Umman ve Suudi Arabistan daha ılımlı ve dengeli bir yaklaşım benimserken; Birleşik Arap Emirlikleri ve Bahreyn İran'a karşı daha sert bir çizgiyi tercih etmiştir. Buna rağmen, ABD/İsrail saldırılarına İran'ın verdiği karşılıkların en fazla etkilediği aktörler arasında yer almalarına karşın, Körfez ülkeleri çatışmaya doğrudan dâhil olmaktan kaçınmış; savaşa sürüklenmeme stratejisini sürdürerek ağırlıklı olarak savunma tedbirleriyle topraklarını korumayı tercih etmiştir.

ABD'nin İsrail Odaklı Bölgesel Stratejisinin Körfez Ülkelerine Yansımaları

Ancak İran'ın Körfez ülkelerini hedef alması, yalnızca başta ABD olmak üzere küresel ekonomiye stratejik maliyetler yüklemekle sınırlı kalmamış; aynı zamanda kendi güvenliğinin Körfez ülkelerinin güvenliğinden bağımsız düşünülmeceği yönünde açık bir mesaj vermiştir. Bu çerçevede Tahran, bölgesel istikrarı bütüncül bir güvenlik denklemi içinde ele aldığını ortaya koymuştur.

İran'ın sistematik biçimde hedef aldığı tesisler arasında Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar ve Kuveyt'te bulunan enerji altyapıları yer almaktadır. Körfez İşbirliği Konseyi üyesi ülkelerde 60'tan fazla enerji tesisi saldırıya maruz kalmıştır. Katar, Ras Laffan'daki tesislerine yönelik saldırılar nedeniyle sıvılaştırılmış doğal gaz üretimini tamamen durdurmuş ve "mücbir sebep" ilan ederek ihracatı askıya almıştır. Kuveyt, Hürmüz Boğazı'nın kapanması sonucu ham petrol ihracatını durdurmak zorunda kalmış ve üretimini yalnızca iç tüketime yetecek seviyeye indirmiştir. Suudi Arabistan'da ise Ras Tanura rafinerisi insansız hava aracı saldırıları nedeniyle zarar görmüş ve üretimde aksaklıklar yaşanmıştır. Bu gelişmeler küresel enerji piyasalarını ciddi biçimde sarsmış; petrol ve doğal gaz arzında önemli bir daralma meydana gelmiştir. Brent petrol fiyatı yaklaşık %40 artarak varil başına 100 doların üzerine çıkmış, çatışmanın devam etmesi hâlinde ise 150 dolar seviyesine ulaşabileceği öngörülmüştür.

İsrail ve ABD'nin İran'a yönelik yürüttüğü savaşın etkileri, Körfez ülkelerinde şimdiden ekonomik, güvenlik, mali, çevresel ve sosyoekonomik alanlarda hissedilmektedir. İran'ın saldırıları sonucunda bölge ülkelerinin enerji altyapısı, ticaret hatları ve yatırımcı güveni ciddi biçimde zarar görmüş; bu etkilerin tam boyutunun ortaya çıkmasının ise yıllar alması beklenmektedir. Diğer yandan süreç, yalnızca İran'ın Körfez ülkelerinin enerji ve sanayi altyapılarını hedef alma kapasitesini gözler önüne sermekle kalmamış; aynı zamanda bölgesel düzenin köklü biçimde değişebileceğine dair güçlü bir risk alanı da oluşturmuştur. Küçük şeyhlik ve emirliklerden küresel sistemde önemli aktörlere dönüşen Körfez ülkeleri açısından mevcut statükonun

aşınması, uzun vadede varoluşsal nitelikte güvenlik ve istikrar sorunlarını beraberinde getirme potansiyeli taşımaktadır.

Körfez ülkeleri uzun yıllar boyunca ulusal güvenliklerini büyük ölçüde Amerika Birleşik Devletleri'ne dayandırmış; ekonomik ve savunma yatırımlarını bu stratejik eksen doğrultusunda şekillendirmiştir. Bu süreçte ABD, bölgede yalnızca askerî bir güç olarak değil, aynı zamanda Körfez ortakları için istikrarın temel garantörü olarak konumlanmıştır. Söz konusu güvenlik ilişkisi, uzun süre karşılıklı çıkarlar ve istişare mekanizmaları üzerine kurulu bir çerçevede ilerlemiştir. Ancak bu yapıya rağmen, istikrarı korumaya çalışan ve söz konusu çatışmaya yol açan karar alma süreçlerinde kurumsal bir söz hakkına sahip olmayan Körfez ülkeleri, başlatılmasında rol oynamadıkları bir sürecin sonuçlarını üstlenmek durumunda kalmıştır. İsrail ile birlikte ABD'nin İran'a karşı yürüttüğü savaşta hedeflerin net olmaması ve koordinasyon eksikliği, Körfez devletlerini öngörmedikleri yeni bir bölgesel ortamla karşı karşıya bırakmış; bu durum öfke ve güvensizlik duygularını derinleştirmiştir.

Nitekim ABD'nin geniş çaplı hava operasyonlarına rağmen İran'ın direnç gösterebilmesi, Körfez ülkelerinde ABD'ye yönelik şüpheliği artırmış; "terk edilme" riski ve güvenlik garantilerinin sürdürülebilirliğine ilişkin ciddi soru işaretlerini beraberinde getirmiştir.

Millî savunma sanayilerini geliştirmek, ittifaklarını çeşitlendirmek ve İran ile daha dengeli ilişkiler kurmak yerine stratejilerini büyük ölçüde İran'daki olası bir rejim değişikliği beklentisi üzerine inşa eden bazı Körfez ülkeleri açısından, çöken bu yaklaşık 30 yıllık yaklaşım ciddi riskler üretmiştir. Bu durum aynı zamanda İbrahim Anlaşmaları'nın Körfez için daha fazla güvenlik mi yoksa daha yüksek kırılganlık mı getirdiği sorusunu da yeniden gündeme taşımaktadır. Bu bağlamda Washington'un bölgedeki rolü de sorgulanmaktadır: ABD'nin bir güvenlik ortağı olmaktan çıkarak, stratejik kararlarının maliyetini müttefiklerine yükleyen İsrail merkezli bir "güvenlik yükü"ne dönüşüp dönüşmediği, Körfez'in önde gelen entelektüelleri arasında tartışma konusu hâline gelmiştir. Dahası, Körfez ülkelerinin ABD üzerinde anlamlı bir baskı kurma kapasitesinin oldukça sınırlı olduğu da giderek daha açık biçimde görülmektedir.

ABD/İsrail–İran Savaş ve Barış Dinamiklerinin Körfez Ülkelerine Yönelik Riskleri

Son savaş, Amerika Birleşik Devletleri ile ittifaka rağmen küçük ancak ekonomik olarak güçlü Körfez ülkelerinin ne denli kırılgan olduğunu açık biçimde ortaya koymuştur. ABD'nin bölgedeki güvenlik mimarisi, İran ile varılacak olası bir anlaşmanın niteliği ne olursa olsun, Körfez açısından mevcut statükonun sürdürülebilirliğini ciddi biçimde tehdit eden bir dönüşüm sürecine girmiştir.

Bu çerçevede Tahran yönetiminin, kendi belirleyeceği yeni kurallar ve güç dengeleri doğrultusunda bölgesel düzeni yeniden şekillendirme yönünde baskı kurması muhtemeldir. Nitekim İran, farklı cephelerde kayıplar yaşamış olsa da Körfez bağlamında önemli bir stratejik avantaj elde etmeyi başarmıştır.

Hürmüz Boğazı'nın tamamen İran'ın kontrolünde kalması ya da müzakereler sonucunda Tahran'ın talep ettiği şekilde seyirüsefer serbestisini kısıtlayarak geçen gemilerden ücret alınması, Boğaz'daki mevcut rejimin köklü biçimde değişmesine ve İran'ın bölgedeki deniz hâkimiyetini pekiştirmesine yol açacaktır. ABD Başkanı Donald Trump'ın sosyal medyada yaptığı ve "Boğazı ben ve Ayetullah kontrol edeceğiz" şeklinde özetlenebilecek açıklamaları da Körfez açısından ayrı bir belirsizlik kaynağıdır. Zira uluslararası deniz hukukuna göre uluslararası boğazlarda transit geçişlerden ücret alınmaması ilkesi, yalnızca İran tarafından değil, aynı zamanda Körfez ülkelerinin başlıca güvenlik garantörü olan ABD tarafından da ihlal edilebileceğine dair bir algı yaratmaktadır.

Hürmüz Boğazı'nda yeni bir mali ve hukuki rejimin kabul edilmesi, İran'a yalnızca ekonomik kazanç sağlamakla kalmayacak; aynı zamanda Körfez ülkelerini ekonomik ve güvenlik açısından daha bağımlı hâle getirecektir. İran'ın talep ettiği türden bir düzenleme ya da Montrö Sözleşmesi'nin 21. maddesine benzer biçimde, kıyıdaş ülkelerin savaş gemilerinin geçişini tek taraflı düzenleme yetkisine sahip olması, Körfez güvenliği üzerinde doğrudan etkiler doğuracaktır. Bu senaryo, Körfez ülkelerinin yeni jeopolitik denklemde daha edilgen aktörlere dönüşmesine neden olabilir.

Öte yandan Hürmüz Boğazı'nın fiilen kapanması yalnızca enerji ihracatı ve güvenlik açısından değil, aynı zamanda Körfez ülkelerinin gıda güvenliği bakımından da son derece kritik sonuçlar doğuracaktır. Bölge ülkeleri gıda ihtiyaçlarının yaklaşık %80–90'ını ithalat yoluyla karşılamakta, bu ithalatın büyük kısmı da Hürmüz üzerinden gerçekleşmektedir. Mevcut alternatif liman ve lojistik hatların bu bağımlılığı telafi edecek kapasiteden yoksun olması, uzun süreli bir kriz durumunda temel malların arzında daralma ve fiyat istikrarında ciddi bozulmalar yaşanabileceğini göstermektedir. Böyle bir tabloda, hükümetlerin arz güvenliğini sağlamak ve alternatif tedarik kanalları oluşturmak için hızlı ancak yüksek maliyetli tedbirler almak zorunda kalmaları muhtemeldir.

Orta vadede Kuveyt açısından ulusal güvenlik risklerinin artması muhtemeldir. ABD'nin İran'a yönelik operasyonlarında Kuveyt topraklarını kullanması, iki ülke arasında gerilim yaratma potansiyeli taşımaktadır. Ayrıca Iraklı Şii milis grupların Kuveyt'i yeni bir etki alanı olarak değerlendirmesi ihtimali de göz ardı edilmemelidir. Nitekim Şeyh Cabir el-Ahmed es-Sabah döneminde Kuveyt'in arabuluculuk kapasitesi ve bölgedeki saygın konumu çerçevesinde İran destekli gruplarla kolaylaştırıcı temaslar yürütülmüştür. Ancak geleneksel olarak makul ve dengeli bir dış politika izleyen Kuveyt ile İran arasındaki dengelerin değişmesi, ilişkilerin gerginleşmesi ve karşılıklı güvensizliğin derinleşmesi riskini beraberinde getirmektedir.

Bahreyn'de ise zaten kırılğan olan siyasal yapının son çatışma süreciyle birlikte daha da tartışmalı hâle gelmesi, İran açısından yeni fırsat alanları yaratabilir. Nitekim bölgede birçok İran yanlısı milis grup, başta Bahreyn olmak üzere Körfez ülkelerini hedef alan açıklamalar yapmıştır.

İran'ın vekil aktörler üzerinden Körfez'de benzer yapılanmalar oluşturma arayışına yönelmesi şaşırtıcı olmayacaktır. Bu durum, 1979 İran İslam Devrimi sonrasında gözlemlenen "devrim ihracı" sürecine benzer dinamiklerin yeniden ortaya çıkabileceğine işaret etmektedir. Benzer şekilde Ensarullah (Husiler)'in güçlerini konsolide etmesi, özellikle Suudi Arabistan açısından enerji altyapısı ve güvenlik bakımından yeni meydan okumaları beraberinde getirecektir.

İsrail'in Bölgesel Hâkimiyetin Oluşturduğu Baskı

İran-ABD/İsrail arasındaki savaş ve müzakere süreci, Körfez ülkeleri üzerinde artan bir baskı oluşturduğu açıktır. Bu durum, İsrail'in bölgesel askerî, istihbarat ve teknolojik üstünlüğünü kullanarak "normalleşme" süreci çerçevesinde Körfez ülkeleri üzerinde daha fazla etki, tahakküm ve kontrol kurma riskini beraberinde getirmektedir.

İran-ABD/İsrail savaşı ve ardından gelen geçici ateşkes ile müzakere sürecinde ortaya çıkan olumsuz tabloya rağmen, Körfez ülkeleri açısından İsrail veya İran'ın mutlak hâkimiyet kuramaması, görece bir manevra alanı bırakmaktadır. Zira İsrail'in yalnızca Ürdün, Suriye ve Lübnan gibi komşu ülkeler üzerinde değil, aynı zamanda Mezopotamya, Levant ve Afrika Boynuzu'nun bazı bölgeleri dâhil olmak üzere Körfez'e uzanan geniş bir coğrafyada operasyonel hareket serbestisini ve fiilî kontrol kapasitesini artırmaya çalıştığı görülmektedir. Bu bağlamda İsrail merkezli bir bölgesel düzen, Körfez ülkeleri tarafından kabul edilebilir bir seçenek olarak değerlendirilmemektedir. Öte yandan, zayıflamış olsa da İran'ın bölgede bir güç olarak varlığını sürdürmesi, İsrail'in Körfez üzerinde dolaylı bir hâkimiyet kurmasını sınırlandıran bir unsur olarak öne çıkmaktadır.

Bunun için İran'ı mutlak ve sürekli bir tehdit olarak konumlandırmanın da Körfez ülkeleri açısından stratejik bir tuzak oluşturabileceği dikkate alınmalıdır. Nitekim İsrail merkezli bazı değerlendirmeler bu yönde şekillenmektedir.

Değişen Bölgesel Düzendeki Körfez'in Stratejik Tercihleri ve Olası Yönelimleri

Mevcut tabloda Körfez ülkeleri ekonomik açıdan güçlü olmakla birlikte, stratejik olarak yeni bir siyasi ve güvenlik ortamla karşı karşıyadır. Bu bağlamda Körfez ülkelerinin önünde, ortaya çıkan yeni jeopolitik

dengeler içerisinde birkaç seçenek bulunmaktadır:

Bunlardan biri, İsrail ile daha yakın iş birliği geliştirerek İran'daki rejimi dış müdahaleden ziyade iç dinamikler üzerinden zayıflatmaya yönelik bir strateji izlemektir. Savaş suçlusu İsrail Başbakanı Benjamin Netanyahu, kısa süre önce Hürmüz Boğazı'nı bypass etmek amacıyla Arap Yarımadası üzerinden İsrail limanlarına uzanan boru hatlarının inşa edilmesini önererek Körfez ve diğer Arap ülkeleri ile daha sıkı bir işbirliği teklifini açıkça paylaşmıştır. Ancak İsrail ile daha fazla yakınlaşma ve ABD'nin İran'a yönelik askerî baskısını sürdürmesi senaryosu, beraberinde ciddi risk ve tehditler taşımaktadır. Dahası, bu senaryonun farklı ve olumlu bir sonuç üretmesi beklenmemekte; aksine Körfez ülkelerini daha derin çıkmazlara sürükleme ve komşu İran ile tarihsel kırıma ve düşmanlığı daha da derinleştirme riski taşımaktadır. Ayrıca İbrahim Anlaşmalarının yeniden gündeme getirilmesi, orta ve uzun vadede Körfez ülkeleri açısından istikrardan ziyade kronik gerilimleri besleyen ve potansiyel çatışmaları tetikleyen bir zemin oluşturabilir.

İkinci seçenek, ABD'nin sınırlarını ve bölgedeki angajman kapasitesini dikkate alarak İsrail'e karşı daha net bir mesafe koymayı; buna paralel olarak İran'la daha dengeli ve pragmatik bir ilişki geliştirmeyi öngörmektedir. Bu yaklaşım aynı zamanda Suudi Arabistan'ın son dönemde izlediği çizgiye benzer biçimde, Çin, Avrupa Birliği, Rusya ve hatta Türkiye ile daha derin savunma ve sanayi iş birlikleri tesis edilmesini de içermektedir. Böyle bir yönelim, Körfez ülkeleri açısından mevcut jeopolitik dönüşümü bir fırsata dönüştürme ve daha dengeli, çok yönlü bir dış politika inşa etme imkânı sunabilir. Ayrıca bu durum, İran'ın yabancı askerî varlığı gerekçe göstererek bu ülkelere yönelttiği saldırıların meşruiyet zeminini de büyük ölçüde zayıflatabilir.

Üçüncü seçenek ise Körfez ülkelerinin mevcut gerçekliklerle yüzleşerek orta ve uzun vadede devlet kapasitelerini güçlendirmeye yönelmeleridir. Bu çerçevede daha gelişmiş savunma sistemleri inşa edilmesi, Pakistan, Mısır ve Türkiye gibi bölgesel aktörlerle güvenlik ortaklıklarının genişletilmesi ve petrol ile doğal gazın Hürmüz Boğazı ve Babülmendep'i bypass eden boru hatları üzerinden taşınmasına yönelik stratejik alternatiflerin geliştirilmesi önem kazanmaktadır. Bu yaklaşım, Körfez ülkelerinin güvenlik mimarisini yalnızca ABD'ye dayandıran bir yapıdan çıkararak çok aktörlü yeni bir sisteme yönelmelerini gerekli kılmaktadır.

Bu durum, Körfez ülkelerinin ABD ile bağlarını tamamen kopardığı anlamına gelmemektedir. Ancak ABD'nin, Körfez ülkeleri açısından olumsuz sonuçlar doğurabilecek "kötü bir anlaşma" çerçevesinde askerî varlığını azaltması veya bölgeden tamamen çekilmesi ihtimali, sanılandan daha yakın bir zamanda gerçekleşebilir. Bu bağlamda, İsrail ile ilişkiler ve dolaylı olarak İbrahim Anlaşmaları konusunda daha temkinli bir tutum benimsenmesi, yeni bir bölgesel mimarinin inşası açısından önem taşımaktadır. Bu mimarinin sürdürülebilir bir bölgesel düzen üretebilmesi, katı ulusal güvenlik paradigmasının aşılmasına ve bunun yerine kesişen çıkarlar ile ekonomik karşılıklı bağımlılığın istikrarın temel belirleyicisi haline getirilmesine bağlıdır. Nitekim İsrail'in çeşitli yönlendirme ve kısırtmalarına rağmen Körfez ülkeleri, İran'ın saldırılarına maruz kaldıkları durumlarda dahi doğrudan bir savaşa angaje olmayı reddederek daha dengeli bir tutum sergilemişlerdir. Bu çerçevede Umman'ın bölge politikalarında izlediği dengeli ve "pozitif tarafsızlık" yaklaşımı ile Ankara'nın Akdeniz ve Kızıldeniz'e yönelik jeopolitik projelerini destekleyerek diyalog, istikrar ve bölgesel bütünleşmenin güçlendirilmesine katkı sağlanabilir.